

Medelhavstenskävätta i Bredsjö

Thomas Carlsson

En av följarens stora överraskningar var medelhavstenskävättan som gästade Hälleforsstrakten under några dagar i november. Thomas Carlsson redogör för fyndet.

Fredagen (möjligen redan på torsdagen) den 8 nov 1996 uppmärksammade Lars-Göran Staffare en stenskävätta på sin gårdsplan utanför ladugården.

Lars-Göran är något så ovanligt som mjölkfärbönde med ett mejeri för ädla ostar av roqueforttyp, dessutom veterinär med goda kunskaper om fågellivet. Han tyckte att det var ovanligt sent för en stenskävätta, men inte förrän på lördagen och söndagen hade han tid att titta närmare på fågel. Han tyckte att den såg avvikande ut och funderade på om det skulle kunna vara en stenskvättta av grönländsk ras.

Måndagsmorgonen 11/11 försökte han nå mig. Till slut fick vi kontakt, men jag befann mig just då i Örebro. LG hade också ringt till en gammal klasskompis och skådare på Öland, med vilken han diskuterade fågel. Ett förslag som då kastades fram var isabellastenskävätta, en art som skulle kunna tänkas dyka upp sent på hösten. Då jag inte omedelbart kunde åka till Bredsjö, bad jag LG ringa några andra lokala skådare. Han fick kontakt med Gunde Persson (Crythytan), som ganska omgående åkte dit på förmiddagen. Tillsammans ansåg de att det inte var någon vanlig skvättta, och för att få fler skådare dit kablades den ut via club300 som isabellastenskävätta. Det dröjde inte länge förrän det var flera skådare från regionen där. Dessa kunde dock snabbt konstatera att det inte var en isabella, dessvärre bedöm-

de de att det rörde sig om en vanlig — om än avvikande — stenskvättta.

Lyckligt ovetande om detta begav jag mig hemåt vid lunchtid och anlände till Bredsjö vid halv två-tiden. I samma ögonblick som jag steg ur bilen flög fågel förbi mig i ögonhöjd på två meters håll. Jag såg de svarta vingundersidorna och insåg direkt att det inte var en vanlig skvättta. Jag studerade den en stund på marken och slogs av den tydliga masken och hur ljusst roströd den verkade på ovansidan. Stjärten gav besked om att det inte kunde vara en ökenstenskävätta, men teckningen gav ändå ett avvikande intryck. Det var dock svårt att hinna se hur det såg ut.

Jag har tidigare erfarenhet av en hel del olika stenskvätttearter, bl a från Afrika. Jag har också sett och ringmärkt fåglar av den grönländska rasen (*leucorhoa*) av vanlig stenskvättta. Jag tyckte att denna mest liknade en medelhavs-, med lite reservation för nunnestenskävätta. Jag hade dock inte alla olika dräkter klart för mig i det ögonblicket. Jag föreslog medelhavs- för det totalt skådare som fanns där, men mötte inte någon större respons. Därför åkte jag hem (till grannbyn, för att hämta nät och läsa på lite). När jag kom tillbaka hade alla skådare åkt därifrån. Med lite hjälp av LG satte jag upp ett nät vid ladugårdsdörren, och efter några minuter flög skvättan i och kunde snabbt bärgas in till bondgårdens kök för examination. När jag

tillsammans med familjen Staffare undersökte fågel. Jag stod det strax klart att måtten utselöt alla arter utom medelhavs- och nunnestenskävätta. Självteckningen kunde vara båda arterna. Bröst, hals, strupe och mantel visade dock entydigt att det rörde sig om en medelhavstenskävätta. Jag hade under tiden också telefonkontakt med min far (Carl-Ivan Carlsson) i Karlskrona där han kunde kontrollera uppgifter i litteraturen.

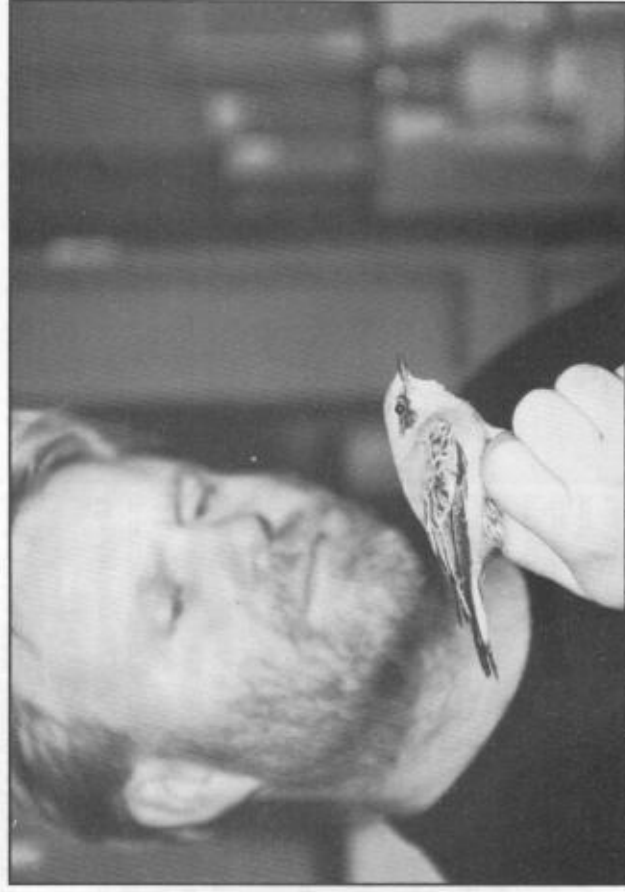
Fågeln fångades i den sena eftermiddagstimmen vid 15.30-tiden och snart föll mörkret (och temperaturen). Därför beslöt jag att ta hem fågel. Över natten. Den var mager men pig.

Under kvällen ringde jag till Club-300-svararen och meddelade bestämningen och att jag tänkte släppa fågel kl 9.30 nästa dag på samma ställe där den fångats. Under kvällen matade jag den med bl a flugor som plockades vid vindsfönstren, fläsk, ägg, sockerkaka och honungsvatten. Den var svår

att tvångsmata, men åt friskt när den var ifred i sin bur.

Har man hållit på med ringmärkning och skådande under många år, vet man att en del av dessa olyckliga migranter inte har den bästa konditionen när de uppträcks... så jag somnade först vid tvåtiden på natten och sov mycket oroligt. Jag vaknade gång på gång och kände mig tvungen att kontrollera skvättans hälsa, det var ingen kul tanke att den skulle ligga död på burgolvet, och nästa dag behöva meddela detta till alla tillresta skådare.

På tisdagsmorgonen var den dock i god vigör och släpptes inför en publik av ca 180 ditresta skådare från hela Sverige. Den höll till på samma plats hela dan, men på onsdagen kom tre dm snö, vilket trängde in den i ladugården större delen av tiden, under natten sjönk temperaturen till -15 grader vilket blev för mycket för den lilla fågel. Den hittades död på torsdagsmorgonen.

Medelhavstenskävättan ringmärktes av Thomas Carlsson.

Foto: Lars Jansson

Ovan och under: Medelhavstenskivvätta i Bredsjö.
Foto: Gunde Persson

Under: I sex dagar höll medelhavstenskivvättan till på ladugårdsbacken i Bredsjö.
Foto: Michael Bergman

Vänlig stenskivvätta har inte den ankarlika teckningen med så mycket mer svart på yttersta pennan.

Övergump och övre stjärttäckare vita, med inslag av ljus kräm/grädd ockra. På håll såg det vitt ut. Stjärtpennorna började på att bli slitna, antydning till ljusa spetsar på några.

Vinge: vinglängd 90. Pennor och täckare mörka (mörkt gråbruna) nästan svarta, dock kontrasterande mot de helt svarta, nyruggade, inre större täckarna liksom de flesta av mellersta täckarna och armtäckarna.

Pennor och täckare ljus sandfärgade-/rostbruna. Större täckarnas spetsar var ljusa vilka bildade ett vingband som också tydligt syntes i fält. 3:e och 4:e handpenna (hp) var lika långa, ytterfansinskränning på 3, 4 och 5:e pennan, innerfian på 2, 3, 4 och 5:e hp. 2:a hp föll mellan 5 och 6. Den var 5,5 mm kortare än 3:e hp. 1:a hp var ca 20 mm lång. Den var också 2 mm längre än längsta handtäckaren (höger vinge), 1 mm längre på vänster vinge. Vingpennor oruggade och några lite slitna.

Vingknoge och skapularer var svarta med rostbruna/sandfärgade kanter (bräm). I fält gick det svarta knappast att se eftersom det doldes av brämen. De flesta axillierfjädrar var nyruggade och kolsvarta, några svartbruna med otydliga vita spetsar.

Rygg: sandfärgad ljusbrun med ett påfallande inslag av en rostbrun nästan orange ton. På nära håll skymtade mycket vitt (under) brämen och när man lyfte på de nedre mantelfjädrarna hade de ett brett vitt fält mellan den gråa basen och de orangebruna brämen som var påfallande breda. Det vita fältet är en viktig skillnad mot nunnestenskivvätta som där är mörk/svart.

Undersida: mycket ljus men med sandvärgad nyans på sidor. Bröstet,

Medelhavstenskivvätta i Bredsjö.

Foto: Michael Bergman

Dit kan ni under avnjutandet av en färöscanapé komma för att se den lilla fågeln, som under några dagar ställde till stor uppståndelse och placerade Bredsjö i Västmanland på den ornitologiska kuriosakartan.

Dräktbeskrivning

Allmänt intryck i fält: ljus, sandfärgad med en rostbrun, närmast orange ton framförallt på huvud, rygg och bröst som särskilt i vissa ljus gjorde fågeln tydligt avvikande. Påfallande mörka vingar och svarta axillarer. Distinkt stjärtteckning med låg bas i det svarta "T"et.

Väl fångad kunde några karaktärer studeras i detalj:

Sjårr: ca 60 mm lång, där det typiska stenskivvätta "T"et hade en ankarlik utformning, dvs mer svart på den yttre stjärtpennan, framförallt på ytterfian (ca 27 mm svart). Median den 3:e ca 11 mm svart och 4:e pennorna taget lika kort. De två mitre pennorna hade ca 45 mm svart. Detta utseende kan både medelhavs och nunnestenskivvätta ha (vilka båda, enligt Svensson, kan variera mycket, med t ex 3:e ibland praktiskt taget helt vit ända ut till spetsen).

Epilog

Trots att fågeln fick ett frostigt slut, orsakade den stor uppståndelse och glädje både förstås bland de tillresta artjägarna, men även bland de boende i byn och i regionen. Även regional-TV uppmärksammade det hela.

Senast härromdan (feb -97) när jag i ett helt annat ärende besökte en arbetsplats i andra ändan av länet, tittade en av de anställda forskande på mig, när jag frågade om vägen till ett möte:

— "Dej känner jag igen från TV! Det var du som hade den där konstiga fågeln. Det är klart jag ska visa dej vägen..."

Flera skådare ringde till mej efter släppandet och tackade, vilket naturligtvis kändes roligt. Men någon sarkastisk kommentar har väl också förekommit. I ortstidningen var det varje dag stora positiva uppslag om skivvättan och alla fågelskådare, och den fjärde dan ringde en dam förargat till redaktionen och sa:

— "Nog måste ni väl ha annat att skriva om än den där förbaskade fågeln!"

Skivvättan är nu skickad för uppställning, och kommer sedan att ställas ut i ostkaféet.

framförallt på sidorna, var orange, en teckning som flöt ihop med manteln.

Huvud: Strupen var vit, med en mycket svag anstrykning av ockra/orange. Vilket gjorde att den kontrasterade som en vit haklapp mot det orange bröstet, halsidor och huvudeckningen. Ögat mörkt med en vit ögonring. I jämnkant med ögats övre del fanns ett svart fält som gick fram i tygelin och bakåt i öronfäckarna. Det bildade en triangel där bakre övre vinkeln drogs lite uppåt, det svarta området hade några inslag av brämade fjädrar. Ovanför det svarta fanns ett svagt ögonbrynstreck (tydligast bakom ögat) ljusare sandfärgat än hjässan, vitare vid ögat på grund av ögonringen, och även en

ljusare anstrykning över näbben (de nedersta pannfjädrarna). Hjässan var sandfärgad, dock en betydligt gråare nyans än ryggen och bröstsidor. Vid ögonbrynstrecket fanns en rostigare ton. Den gråare hjässan uppmärksammade jag endast när jag hade fågeln i handen. Näbb: svart 15,5 (10 mm från fjädersfästet) 4 mm bred vid basen. Insidan av övre mandibeln var ljus/vitgul (mycket lite svart vid spetsen). Detta tillsammans med ruggningskontrast hos de större täckarna visar på att det var en ungfågel. Tarsler och fötter mörka (svarta).

Det myckna vita i nedre mantelfjädrarna, de kolsvart axillärerna, den svarta ögonmasken mm visar att det var en hane.

Thomas Carlsson, 0587-62101 010-2044981

Andra gången gilt

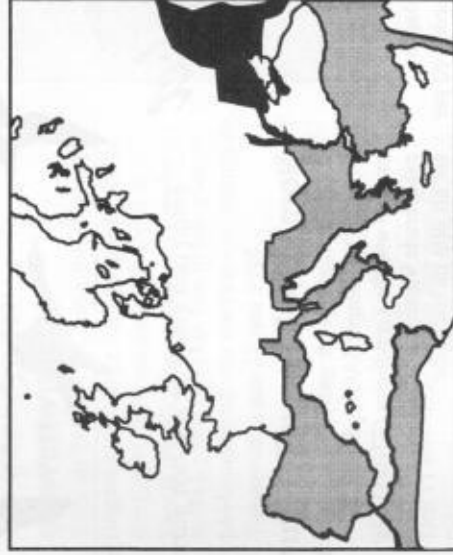
Vid 12.30-tiden den 5 oktober 1975 upptäcktes en främmande stenskivvätta vid Näs, Fläcksjön. Den blev bestämd och godkänd av SOF's raritetskommitté som det första fyndet i Sverige av medelhavstenskivvätta (*Oenanthe hispanica*).

Ett drygt årtionde senare reagerade någon på bilderna som publicerats i Vår Fågelvärld. Var det inte en nunnestenskivvätta egentligen? Fyndet togs upp till ny granskning av rk och med dagens ökade kännedom om skillnaderna mellan de båda närstående arterna, kunde man fastslå; Ja! Det var en nunnestenskivvätta!

Sveriges första nunnestenskivvätta upptäcktes vid Fläcksjön 1975.

Foto: K-G Källebrink

Utbredningsområdena för nunne- resp medelhavstenskivvätta.

Nunnestenskivvätta

Medelhavstenskivvätta

Så fel det kan bli!

Som alla uppmärksamma läsare noterat förväxldes två bildtexter i nummer 4/96. För att ställa allt tillrätta och inte förvirra arbetsstämningen av stäpp- och ängshök framledes, publicerar vi bilderna än en gång, något beskurna.

Noteras bör också att den sångare som visades på sidan 184 är en gransångare, och alltså inte rörsångare som felaktigt angavs. Vi ber ödmjukast om ursäkt!

Red.

Ovan: Hona ängshök. Notta avsaknad av ljus halskrage med tillhörande mörk "boa". Typiskt "blekt" kontrastlöst ansikte. Notta även väl synlig bandning på armen.

Till vänster: Juv stäpphök. Ljus grundfärg på ostreckad undersida är typisk för stäpphöken. Lågg märke till tydlig "halsboa".

Foton: J.B. Bruun